

2014-06-10

Skogsstyrelsen

Remiss: Kunskapsplattform för skogsproduktion Dnr 2012/3474

Svenska Jägareförbundet, nedan kallat förbundet, har tagit del av rubricerad remiss. Förbundets synpunkter redovisas nedan och begränsas i huvudsak till frågor rörande vilt, foder, betestryck och deras inverkan på skogsbruket.

Generella synpunkter

Under 2010-2011 togs rapporten "Kunskapsplattform om ett hållbart nyttjande av skog" fram av SKS och NV. Plattformen fokuserade huvudsakligen på de miljörelaterade målen, och utmynnade i ett dialogprojekt med olika aktörer med intressen för förvaltningen av våra skogsekosystem. Under projektets gång hoppade dock alltför av naturvårdsorganisationerna av. Anledningen var att projektets ramar var alltför snäva, samtidigt som man upplevde att näringsens inflytande över processen var alltför stor. Nu kompletteras den tidigare kunskapsplattformen med "Kunskapsplattform för skogsproduktion", som tagits fram av SKS och företrädare för skogsbruket. Uppdraget har varit att skapa samsyn inom sektorn om hur man bättre kan uppnå de skogspolitiska målen. SKS konstaterar att myndigheten och skogsbruket "haft liknande syn på tillståndet i skogen, de problem som finns och tänkbara insatser eller åtgärder för att möta eller minska förekommande problem". Förbundet finner ingen anledning att betvivla detta. Däremot anser förbundet att skogsproduktion med nödvändighet ingår i hållbart nyttjande av skog, och inte kan lyftas ut ur den diskussionen. Det kan inte anses tillfredsställande att SKS med sitt gynnandeuppdrag för skogsbruket tillsammans med näringen exklusivt ska få "ange hur miljöaspekter och andra allmänna intressen knyter an till de skogsbruksåtgärder som behandlas och peka på möjligheter att förbättra miljötillståndet i samband med åtgärder".

Ordet ekosystem nämns två gånger i rapporten; varken *Levande skogar*, miljömål eller miljö kvalitetsmål nämns en enda gång. De skogspolitiska målen för miljö och produktion måste enligt förbundet hanteras tillsammans och med bred representation av olika aktörer, för att säkerställa såväl måluppfyllnad som acceptans för skogspolitiken och skogsbruket i samhället.

Förbundet noterar med förvåning att rapporten inte utgår från konceptet ekosystemtjänster, där olika nyttigheter skall vägas mot varandra. Det hade känts

Svenska Jägareförbundet

Öster Mälma, SE-611 91 Nyköping · Tel: 0155-24 62 00 · Fax: 0155-24 62 50

Plusgiro: 152292-9 · Bankgiro: 566-6755 · Org. nr: 802001-6658

www.jagareforbundet.se

modernt och inkluderande gentemot andra intressen och samhället i stort. Istället för att diskutera hur skogsproduktion kan bedrivas med kompromisser gentemot samhällets andra mål lämnas man nu än en gång med bilden att produktionen är satt i första rummet och att skogsbruket skall ha full och enväldig rådighet i skogen. Förbundet anser att detta varken kommer att gagna skogssektorn på sikt eller gagna samhället idag.

De viltrelaterade delarna av plattformen är ett gott exempel på hur produktionsintresset fått råda utan hänsyn till andra intressen eller med normala krav på att ge en balanserad bild av verkligheten. I den omfattningsrika rapporten framställs vilt (framför allt älg) och dess effekter på skog och skogsbruk enbart som ett problem för skogsägare och skogsbruk. Även om denna inställning är förväntad, och kanske till viss del beroende på uppdragets utformning, så anser förbundet att det ger en alltför förenklad och ensidig bild av värdet av vilt och jakt. För en stor andel av skogsägarna är jakt och förekomst av vilt en uppskattad källa till rekreation, för somliga till och med en huvudanledning till att äga skog. Bruttovärdet av jakt uppskattades år 2005 till drygt tre miljarder kronor årligen (Mattsson m fl. 2008). Idag är värdet med säkerhet större.

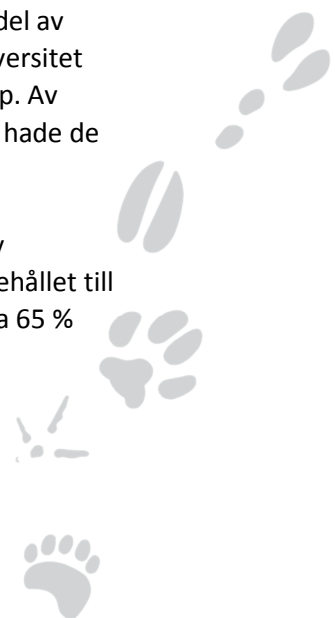
Vidare saknas en balanserad diskussion när det gäller hur man kan finna avvägningen mellan foder och klövvilt, då man genomgående bortser från möjligheten att minska betetrycket genom att skapa mer foder. Fodermängden har dessutom enligt befintlig forskning en större betydelse för betetrycket och mängden skador än vad klövviltstätheten har. Diskussionerna om klövviltets betetryck och effekter på biologisk mångfald är än mer tendentiös. Rapporten lyfter gång på gång fram påstådda negativa effekter utan att kunna hänvisa till några källor, medan man helt bortser från den befintliga vetenskapliga litteratur som visar på positiva effekter av viltet. Detta är långt ifrån acceptabelt av en statlig myndighet, och det är svårt att tro att de framförda argumenten är annat än svepskäl för att försöka minska skador på produktionsstammar.

Mer specifika kommentarer

Klövviltssamhällets sammansättning och betetryck

I rapporten framförs att ökande stammar av dov- och kronhjort kan medföra "stora skador" (underförstått på skog). Enligt förbundets mening är dessa samband inte klarlagda. Dohjorten räknas till gruppen grovbetare och är hårt knuten till jordbrukslandskapet. Den är beroende av öppna jordbruksmarker där en stor del av födointaget sker. I en nyligen publicerad avhandling vid Sveriges Lantbruksuniversitet användes DNA-teknik för att artbestämma bett från klövvilt på tall, sälg och asp. Av totalt 144 bett kunde endast 4 (2.8 %) hänföras till dovhjort, trots att dovhjort hade de högsta populationstätheterna i området (Nichols 2013).

När det gäller kronhjort är kunskapsläget något bättre. Vid en undersökning av maginnehåll hos 50 kronhjortar i området norr om Norrköping bestod maginnehållet till 12.1 % av vedartade växter av barr och löv medan gräs och bärris utgjorde hela 65 %

(Bergqvist m fl. 2004). I den ovan relaterade DNA-studien stod kronhjort för 36.8 % av betten vilket var cirka 60 % fler bett än för älg trots att populationen av kronhjort var mer än dubbelt så tät som älgpopulationen i området. Begreppet "diet overlap" anger i vilken grad två betande arter utnyttjar samma födoväxter. Under vinterhalvåret har denna andel för älg och kronhjort beräknats till 32 % (Mysterud 2000). Det får således anses klarlagt att kronhjort till stor del utnyttjar annan föda än vedartade växter. Förbundet anser således att påståendet att kronhjort och dovhjort bidrar till "stora skador" på skog är tveksamt.

I rapporten framhålls att kunskap saknas när det gäller viktiga områden, en syn som förbundet delar. Till exempel är det angeläget att närmare studera produktion och konsumtion av viltfoder i bestånd under röjningsfasen, liksom vilken inverkan olika skogsbruksmetoder kan ha på mängden viltfoder i landskapet.

Fodertillgång och mängden älg

Det råder ingen tvekan om att unga, talldominerade skogar utgör den ojämförligt största foderbasen för älg i stora delar av Sverige. Det är således av yttersta vikt att nya tallbestånd anläggs och sköts så att produktionen av viltfoder gynnas i så hög utsträckning som möjligt. Därmed sprids betestrycket över större områden och skadebilden minskar. Samtidigt finns det exempel på starka älgstammar av god kvalitet i landskap helt utan tall, exempelvis i delar av Norge. Finns det tillräckligt med lövfoder behöver inte älgen tall.

Skador orsakade av älg i tallungskog mäts idag med inventeringsmetoden ÄBIN. En ny, vetenskaplig utvärdering visar att mängden tallfoder (mätt som täckningsgrad) hade större inverkan på ÄBIN-skadorna på tall än vad älgstammens storlek (mätt som spillningsindex) hade (Bergqvist m fl. 2014). Andra studier stöder detta (ex. Månsson m fl. 2007). Det går därför inte att bortse från fodermängdens betydelse när det gäller uppkomst av betesskador och det är förbundets bestämda uppfattning att både älgstammen och fodertillgången måste förvaltas aktivt. Detta är inte bara nödvändigt för att på effektivaste sätt minska skadorna, utan även för acceptansen från jägarkåren.

Rapporten bör även ta upp inverkan av skogsskötseln på förekomsten av foder. Det är fullständigt oacceptabelt att skriva "Eftersom foderskapande åtgärder inte kan generera foder mer än mindre del av vad dagens klövviltstammar förbrukar utan kostnader i skogsbruket eller kostnader av annat slag, har sådana åtgärder relativt liten betydelse för att minska skador i plant- och ungskog" (s. 18). All svensk viltförvaltning utgår från grundprincipen att markägare och brukare får tåla ett visst bortfall från vilt. Vidare är det ett grundläggande problem att man här liksom ofta annars adderar alla kostnader för viltanpassat brukande till kostnaderna för skador, istället för att se det som investeringar för att minska skadorna.

Faktum är att i princip alla åtgärder som tas upp i rapporten påverkar fodermängden, och oftast negativt:

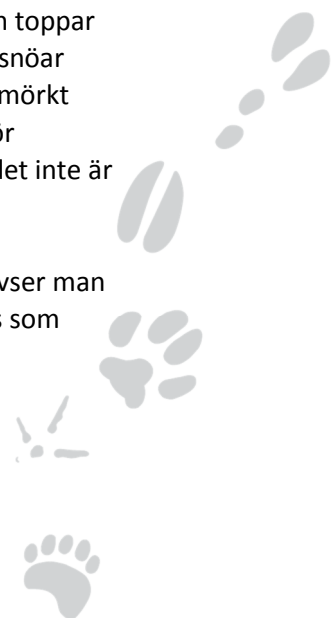
Föryngring. Plantering av gran och contorta istället för tall är åtgärder som med självklarhet minskar mängden foder och därmed ökar betetrycket och mängden skador på andra trädslag. Markberedning ger mycket lövuppslag, men är samtidigt negativt för bärriset. Därmed koncentreras fodret ytterligare till föryngringsytorna, där vi helst inte vill ha viltet. Stubbrytning skadar också bärris och ökar de negativa effekterna av markberedningen eftersom man kan markbereda överallt. Bärris nämns bara en gång hela i rapporten, men är mycket viktigt för den biologiska mångfalden och samtidigt en viktig foderresurs. Ny forskning visar att betetrycket på gran från dovvilt minskar när det finns mer bärris (Garrido m fl. 2014), och det finns ingen anledning att tro att detta inte är ett generellt mönster. För viltet, biologisk mångfald och rekreationsvärden bör markberedningen begränsas. Självföryngring bör eftersträvas om man vill undvika viltskador, och annars bör man sätta fler plantor än som är normalt idag. Det ger samtidigt mer foder och ett större antal träd som växer ur beteskänslig höjd utan att skadas. Generellt är det helt missvisande att diskutera andel skadade plantor; det intressanta är om man har tillräckligt många oskadade huvudstammar.

Röjning. Av alla olika skötselåtgärder har röjning absolut störst potential att skapa foder. Högröjning kan inte bara ge mer foder, utan svenska undersökningar har även visat att skadenivån kan reduceras till en tredjedel jämfört med konventionell röjning. Hela texten om röjning utgår från ett grundläggande där klövvilt saknas. Det är självfallet helt oacceptabelt. Våra inhemska klövviltarter har genom ett alltmer intensivt skogsbruk ingen annanstans att söka sin föda än i ungsbogen. Att anpassa sin röjning efter detta faktum är att ta ansvar och att följa SVL:s intentioner.

Det är helt oacceptabelt att som på s. 26 påstå att eftersom röjningsinstruktionerna nu anger att löv ska sparas så beror minskningen i lövstammar på viltets bete. Det finns ett oändligt antal faktorer som kan påverka detta, inte minst ändrad skötsel i olika former. Denna typ av påståenden utan några som helst belegg hör inte hemma i en rapport från en statlig myndighet.

Gallring. Vid gallringen kan man se till att tillföra relativt stora mängder foder om man strävar efter att gallra smakliga trädslag under vinterhalvåret, så att grenar och toppar kan utnyttjas. Dessa bör helst läggas i högar, så att de lättare kan nås och inte snöar över. Man bör sträva efter att gallra i tid så att man inte får ett helt slutet och mörkt bestånd, vilket missgynnar bärris och annat foder i fältskiktet. Underröjning bör begränsas, och RASE, björk och andra viktiga foderkällor bör inte tas bort om det inte är nödvändigt.

Slutavverkning. Foder kan tillföras vid slutavverkning precis som vid gallring. Avser man ta ut GROT bör man vänta med att samla ihop högarna tills de hunnit utnyttjas som

foder. Vid slutavverkningen är det särskilt viktigt att inte underröja bort undertryckt RASE. På så vis kan dessa stammar få en konkurrensfördel och hinna bli trädbildande under nästa omloppstid. En mycket viktig aspekt är att försöka planera avverkningarna så att man håller en någorlunda jämn andel ungskog på landskapsnivå, för att undvika kortvariga nedgångar i fodermängd. Detta kan ske genom att tidigare- respektive senarelägga avverkningar. Här har foderprognoser en viktig roll att fylla.

Dikesrensning och markavvattning. Viltet hyser en stor förkärlek för fuktiga områden i skogen, i synnerhet om man skapar flerskiktade lövmiljöer i anslutning till dem. Dessa värdekärnor för viltet minskar i antal och omfattning av dikesrensning och markavvattning, som följaktligen är negativt ur ett foderperspektiv liksom för biologisk mångfald. Vidare har mycket av den markavvattning som utförts inte medfört några produktionsfördelar. Dikesrensning av sådana områden innebär både ekonomiska kostnader för åtgärden och kostnader i form av mindre biologisk mångfald, mindre rekreationsvärden, sämre vattenkvalitet och mindre foder.

Kvävegödsling. Gödsling gynnar gräs på bekostnad av bärris och är därmed negativt ur ett foderperspektiv.

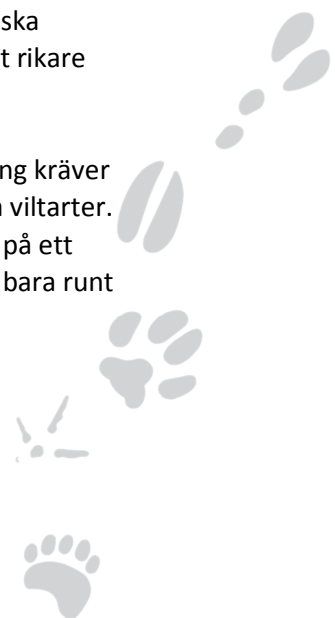
Skogsbränsleuttag. Förtida hopsamling av GROTT från smakliga trädslag minskar fodermängderna. Uttag av klenträdd kan vara positivt, då man får nytt uppslag av foder istället för de stammar som vuxit ur betningsbar höjd. Stubbskottskogar kan följaktligen ha ett fodervärde. Stubbrytning är som diskuterats ovan negativt.

Körskador. Körskador ger markkompaktering och därmed sämre tillväxt, samtidigt som man kan få en markavvattning. Ofta skadas även fuktiga områden och kantzoner mot sådana, som är viktiga för viltet och övrig biologisk mångfald.

Skogsbilvägar. Området längs skogsbilvägar kan med fördel utnyttjas för att producera foder, vilket bland annat Sveaskog prövat. Avstår man från att återbeskoga fram till 5 meter från diket får man en värdefull foderproducerande buskmark som är enkel att sköta, samtidigt som vägen torkar upp snabbare och kräver mindre underhåll.

Hyggesfritt skogsbruk. Olika former av hyggesfritt skogsbruk är ett värdefullt komplement till trakthyggesbruk ur foderhänseende. Dels krävs inte lika drastiska åtgärder som vid vanlig föryngring, dels så underhåller man mer permanent ett rikare fält- och buskskikt.

Skötsel av ädellövskog. Ädellöv betas gärna av vilt, vilket kan göra att rekrytering kräver stängsel. Samtidigt är ek- och bokollon mycket viktiga foderresurser för många viltarter. En enda ek producerar lika många kilo ekollon som det finns lämpligt tallfoder på ett hektar tallungskog, men med skillnaden att nästan alla ekollon äts upp medan bara runt 10 % av tallen utnyttjas.

Av ovanstående följer att praktiskt taget alla skötselåtgärder påverkar fodermängden och hur den fördelas i landskapet, ofta kraftigt dessutom. Enligt Jaktlagen ska både jakträttshavare och markägare stöda viltet genom särskilda åtgärder. Skogsbruket kan tveklöst skapa stora fodermängder genom viltanpassad skötsel, och därmed minska betesskadorna av vilt.

Foderskapande åtgärder

Det är med förvåning som förbundet noterar rapportens närmast totala avvisande av foderskapande åtgärder i skogsbruket. I kunskapsplattformen jämförs 200 000 hektar slutavverkning, det vill säga nya foderarealer, med olika arealer foderskapande åtgärder (s. 54). Detta är ett felaktigt sätt att angripa problemen. Viltanpassningen måste integreras som en naturlig del i skogsskötseln, även på de 200 000 hektaren. Anser skogsbruket att man stöder viltet bara genom att bedriva trakthyggesbruk utan anpassningar får man även acceptera att viltet betar i ungsbogen, eftersom man inte utfört några andra särskilda åtgärder.

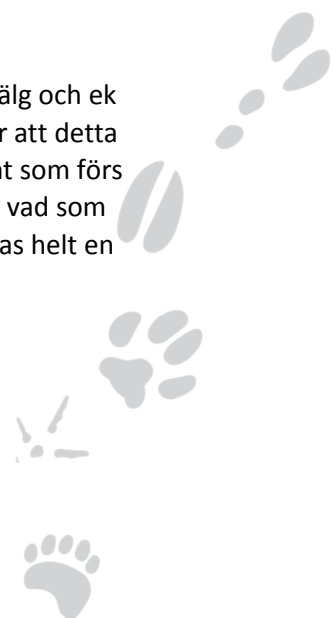
Ur ett näringsfysiologiskt perspektiv finns det skäl att tro på foderskapande åtgärder som ett sätt att minska älgskadorna. Genom att erbjuda föda av högre kvalitet än tall är det troligt att den tidpunkt när älgen övergår till kvistbete kan förskjutas, alternativt att trycket på tall kan minskas under hela vintern.

Förbundets slutsats är att även om ingen av de enskilda åtgärderna kan producera lika mycket älgfoder som landets samlade tallungskogar så är det troligt att de, enskilt eller i kombination, kan påverka skadebilden såväl i det enskilda beståndet som på landskapsnivå. Det gäller särskilt anpassad röjning, ökad lövandel samt åtgärder för att försöka hålla andelen ungskog på landskapsnivå relativt jämn.

Genomgående behöver alla avsnitt som berör betestryck i kunskapsplattformen åtgärdas så att det framgår att betestrycket och skadebilden både kan påverkas genom att öka mängden foder och genom att sänka antalet betare. Vidare bör det framgå att det med säkerhet är nödvändigt att förvalta både foder och klövvilt aktivt (skapa foder genom aktiva åtgärder, respektive reglera klövviltstammarna) för att få en acceptans för förvaltningen från alla inblandade aktörer.

Effekter av betestryck på biologisk mångfald

Rapporten slår på flera ställen fast att klövviltstammarnas bete på rönn, asp, sälg och ek (RASE) har en negativ inverkan på den biologiska mångfalden. Förbundet anser att detta inte finns visat, och noterar även att det helt saknas referenser till de argument som förs fram. Förbundet anser däremot att befintlig kunskap visar att skogsskötseln är vad som främst begränsar rekrytering av RASE, eller att kunskap saknas. Samtidigt saknas helt en diskussion om den svenska, norska och finska forskning som tydligt visar att

klövviltsbete har *positiva* effekter på mångfalden i fält- och buskskikt vid medelhårt bete.

När klövviltet betar så får man en större variation i vegetationsstrukturen. I de mindre betade fläckarna får man en tät vegetation, med mer skugga och högre fuktighet. I de mer betade delarna får man en glesare vegetation, med mer ljusinfall och en torrare miljö. Därmed kan såväl arter som trivs i fuktig skugga, som de som trivs i solbelysta miljöer samexistera i samma områden. Utan betning får man, precis som i det öppna landskapet, en tät, mörk och fuktig vegetation med färre arter av både växter och djur. Ett hårt betestryck gynnar istället de ljus- och värmeälskande arterna, men även här blir artrikedomen mindre än för ett medelhårt bete. Klövviltets utnyttjande av främst bärris, sly, buskar och höga örter ger en mosaik av olika miljöer och förhindrar även igenväxning. Därmed kompenserar klövviltet i viss utsträckning för förlusten av forna tiders skogsbete, som alla är ense om hade positiva effekter på den biologiska mångfalden. Detta gäller ändå från en mikroskala inom en betad individ, till landskapsnivå eftersom klövviltet frekventerar olika delar av landskapet olika ofta vilket ger varierande betestryck och en mosaik av olika livsmiljöer.

Under senare år har betydelsen av att begränsa betestrycket på RASE för att förenkla rekryteringen av trädbildande individer allt oftare lyfts fram inom älgförvaltningen. Det finns en riklig vetenskaplig litteratur som visar på mängden mångfald som är knuten till trädbildande RASE. Det finns även en relativt omfattande vetenskaplig litteratur som slår fast att den enskilt viktigaste faktorn som begränsar RASE är skogsskötseln. Det saknas så vitt förbundet vet helt Fennoskandiska undersökningar som visar att bete av vilt skulle vara en viktigare begränsande faktor än skogsskötseln. Det saknas även helt undersökningar som visar att betestryck, etableringsgrad eller konkurrensförmåga under ungskogsfasen i ett trakthyggesbruk är vad som bestämmer eller begränsar trädbildningen i produktionsbestånd.

Trädbildande RASE är följaktligen viktiga bärare av biologisk mångfald. Därmed skall skogsbruket enligt Skogsvårdslagens portalparagraf bedrivas så att det finns tillräckligt många individer för att slå vakt om en "behållen mångfald". I den utsträckning älgförvaltning påverkar trädbildningen förefaller det högst rimligt att även viltförvaltningen tar ett ansvar. Här saknar vi dock idag kunskap.

Läget för RASE idag

Förståelsen för hur man bör förvalta RASE för att få fram trädbildande individer ökar idag. Tidigare röjdes dessa trädslag bort aktivt, vilket begränsade rekryteringen. Ändrade röjningsinstruktioner gör att RASE idag sparas allt oftare, men ofta friställs de istället på ett så tidigt stadium att de fortfarande är känsliga för bete, stambrott eller barkgnag. Därmed exponeras de för klövviltets bete.

Om möjligt bör man inte friställa RASE helt förrän vid en andraröjning, alternativt högröja mindre smakliga trädslag nära individer av RASE som skydd. Under gallringsfasen måste sedan de lågvuxna RASE frihuggas ordentligt, så att de får tillräckligt med ljus. Det är på många håll gott om undertryckt RASE i mogna bestånd, även om betestrycket är högt i ungskogen. Inför en slutavverkning bör man spara RASE vid eventuell underväxtröjning, och låta dem stå som evighetsträd vid slutavverkningen.

Idag ser man allt oftare hur trädbildande RASE står kvar efter slutavverkning, vilket är ett bevis på hur generell och förstärkt hänsyn är på väg att försörja oss med trädbildande RASE på landskapsnivå. Med aktuell fodertillgång och klövviltstäthet. Skogsbruket har därmed antingen redan löst problemet, eller visat att man har lösningen. Skillnaden beror på hur mycket RASE som krävs.

Måttal och uppföljning inom förvaltningen av RASE

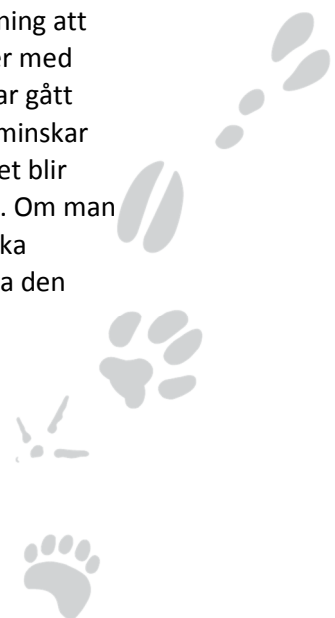
Tyvärr saknas det idag måttal för hur många trädbildande individer av RASE som behövs per hektar för att slå vakt om den biologiska mångfalden. Därmed är det svårt för skogsbruket att veta hur många individer man bör gynna aktivt fram till trädbildning. Eftersom vi varken vet hur många trädindivider vi behöver, eller hur trädbildningen av RASE påverkas av älgbete, är det samtidigt i princip omöjligt att veta vilken hänsyn som bör tas inom älgförvaltningen.

Det är angeläget att kvalitetssäkrade måttal för trädbildande RASE snarast fastställs. Dessa måste självfallet utgå från faktisk trädbildning, och inte bara bygga på konkurrensförmåga i ungskogsfasen. Om inte de konkurrenssvaga RASE sköts genom frihuggning under gallringsfasen kommer man fortfarande inte att få någon trädbildning, möjligen med undantag av asp som är mer konkurrensstarkt. Skogsskötseln måste följaktligen anpassas under hela omloppstiden utifrån det fastställda måttalet, om man menar allvar med att förvalta RASE. Detta måste följas upp.

Förbundet kan inte acceptera att måttal endast tas fram för RASE i ungskogsfasen, eftersom RASE regelmässigt rekryterar in under hela omloppstiden.

Samförvaltning av skog och klövvilt

Sammantaget ger dagens klövviltstammar positiva effekter på den biologiska mångfalden i skogen, med betesskador på en acceptabel nivå, under förutsättning att man ser till att det finns rimligt med foder. Minskar fodertillgången, så kommer med självklarhet betestrycket att öka för samma antal betande djur. Skogsbruket har gått mot ett allt mer intensivt brukande, och flertalet av de nya skötselåtgärderna minskar tillgången till foder för viltet. Därmed finns en uppenbar risk för att betestrycket blir alltför hårt, med förlust av biologisk mångfald och stora betesskador som följd. Om man skjuter ner klövviltstammarna för att få bort betesskadorna, så finns dock en lika uppenbar risk att man istället får ett alltför svagt betestryck för att upprätthålla den

biologiska mångfalden. Man skall också komma ihåg att det finns en hel del biologisk mångfald som är direkt knuten till klövviltet.

Svenska Jägareförbundet anser att det är en självklarhet att tallboniteter bör förnygras med tall. Om så skedde skulle betesskadorna på dagens bestånd minska och den biologiska mångfalden gynnas. Ett ekosystem där det växer tall på alla tallboniteter och med en älgstam som ger ett medelhårt betestryck på bärris och löv, samtidigt som vi har acceptabla skogsskador är vad vi bör eftersträva. På så vis kan vi samtidigt slå vakt om mångfalden, bedriva ett hållbart skogsbruk och utnyttja älgens värde som jaktlig resurs. En verkligt adaptiv förvaltning av systemet älg-foder-biologisk mångfald kräver att vi arbetar dynamiskt med alla tre parametrarna, och försöker finna en långsiktigt stabil balans. Därmed uppfyller skogsbruket också Skogsvårdsslagens krav på att "skogsbruk skall bedrivas med behållen biologisk mångfald".

Referenser

Bergqvist G, Bergström R, Söderberg B, Friberg J & Fransson O. 2004. Vad äter kronviltet? Svensk Jakt 11: 222-223.

Bergqvist G, Bergström R & Wallgren M. 2014. Recent browsing damage by moose on Scots pine, birch and aspen in young commercial forests – effects of forage availability, moose population density and site productivity. *Silva Fennica* vol. 48 no. 1 <http://dx.doi.org/10.14214/sf.1077>

Garrido P, Lindqvist S & Kjellander P. 2014. Natural forage composition decreases deer browsing on *Picea abies* around supplemental feeding sites. *Scandinavian Journal of Forest Research* 29: 234 – 242.

Mattsson L, Boman M & Ericsson G. 2008. Jakten i Sverige – Ekonomiska värden och attityder jaktåret 2005/06. Rapport nr 1 från Adaptiv förvaltning av vilt och fisk. ISSN 1654-8310.

Mysterud A. 2000. Diet overlap among ruminants in Fennoscandia. *Oecologia* 124: 130 – 137.

Månsson J, Andrén H, Pehrson Å & Bergström R. 2007. Moose browsing and forage availability: a scale-dependent relationship? *Canadian Journal of Zoology* 85: 372 – 380.

Nichols R. V. 2013. Busted by the bite. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae*. Doctoral thesis no 2013:86.

För Svenska Jägareförbundet

Göran Bergqvist
Nationellt
Klöviltansvarig

Fredrik Widemo
Miljömålsansvarig

